

USPRAWNIANIE FUNKCJI JĘZYKOWYCH U AUTYSTYCZNEGO CHŁOPCA – OPIS PRZYPADKU

Sylwetka osobowościowa

Alek ma 12 lat. Wśród rówieśników wyróżnia się wyglądem intelektualisty (wysoki chłopiec o delikatnej twarzy w okularach z błękitnymi oprawkami). Uwielbia wprowadzać ład i porządek. Nie akceptuje złamania konwencji. Rytualizm jest ściśle sprzężony z uporem, niepokojem i protestem wobec zmian. Stara się uporządkować chaos najpierw w tych czynnościach, na które ma wpływ (zawsze precyzja i dokładność).

Motorycznie jest bardzo sprawny, zwłaszcza w sferze koordynacji i elastyczności dużej i małej motoryki.

Preferuje zajęcia związane ze sprawnością grafomotoryczną, ale jego twórczość ogranicza się jedynie do działań czysto naśladowczych. Do jego ulubionych zajęć należy oglądanie zdjęć oraz telewizyjnych teleturniejów. Posiada dobry potencjał intelektualny, możliwości adekwatnego reagowania emocjonalnego i społecznego, które ujawnia jednak niezwykle rzadko. Jest samodzielny w codziennych czynnościach, choć jego działanie wymaga kontroli.

Potrafi się podporządkować i dobrze skoncentrować w sytuacji zadaniowej (długi czas koncentracji uwagi).

Mimo utrzymujących się przejawów wyobcowania wchodzi w wyraźną choć ograniczoną wymianę emocjonalno-społeczną.

Według relacji mamy Alka zdarzają się momenty, że chłopiec biegnie na powitanie ojca, krzyczy, uśmiecha się i nie ma wątpliwości, że jest w pełnym kontakcie emocjonalnym.

Na co dzień w nikłym wyrazie mimicznym oddźwięk emocjonalny jaki w dziecku budzi otoczenie jest bardzo słaby.

Odbierany przez wszystkich jako dziecko głuche (tylko rodzice są przekonani o jego potencjale słuchu) i nie mówiące, bez kontaktu wzrokowego Alek nigdy nie był stymulowany w kierunku użycia mowy do przekazywania komunikatu językowego, mimo iż w jego rozwoju pojawił się etap sylaby i wyrazu.

Opis terapii

Terapia logopedyczna prowadzona była siedem miesięcy. Indywidualne spotkania z Alkiem odbywano raz w tygodniu i trwały 60 minut. Stymulacja mowy

przebiegała również przy okazji każdych zajęć dydaktycznych trwających 4 godziny lekcyjne, prowadzonych przez wychowawcę.

Cele terapii były zbieżne z psychostymulacyjną metodą kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia Małgorzaty Młynarskiej i Tomasza Smerekty:

1. Usunąć przeszkody natury emocjonalno-motywacyjnej, blokujące naturalny proces nabywania kompetencji językowych.
2. Zaktywizować te siły psychiczne dziecka, od których zależy dynamika jego rozwoju słowno-intelektualnego.
3. Doprowadzić do utrwalenia się takiego typu motywacji, który określa się jako dążenie do rozwoju, dążenie do sukcesu.

W terapii przyjęto asertywny wzorzec motywacji rozwojowej oparty na sympatii dziecka do własnej osoby, gdzie rozwój sam przez się ma być dla niego źródłem satysfakcji.

Pomimo, że dziecko autystyczne często odwraca wzrok i sprawia wrażenie zamkniętego na odbiór, terapeuta działa konsekwentnie i nigdy nie powinien zakładać, że dla dziecka to co robi jest obojętne i pozostaje bez echa.

Czasem kontakt dziecko – terapeuta stawał się bardzo dyrektywny, ale to niwelowało lęk i niepewność działania osoby autystycznej.

Kierowano procesem terapii bardzo elastycznie, a zarazem wręcz przebiegle stwarzając chłopcu poczucie partnerstwa. Najważniejszy był zawsze bezpośredni kontakt emocjonalny co wymagało niezwykle wiele wysiłku i rozwiniętej empatii terapeuty. Wysiłek polegał również na takim zaaranżowaniu działania, aby dziecko „kupiło” podaną formułę.

Program terapii

Program terapii oparto o doświadczenia Jadwigi Cieszyńskiej i jej metodę nauczania systemu językowego dzieci niesłyszących w zakresach: kompetencji językowej, komunikacyjnej i kulturowej.

Aby dziecko mogło zdobyć pożądane kompetencje ćwiczone następujące rodzaje sprawności w wyżej wymienionych zakresach.

KSZTAŁTOWANIE SPRAWNOŚCI SYTUACYJNEJ I PRAGMATYCZNEJ

- ustalanie pewnych konwencji (reguł) w interakcjach między logopedą a dzieckiem,
- nawiązywanie i podtrzymywanie interakcji dziecko – logopeda z wykorzystaniem wszystkich możliwych środków wzmacniających zainteresowanie samym procesem mówienia, a w tym: wskazywanie wyrazów mających moc sprawczą.

KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI KULTUROWEJ

- ćwiczenia sprawności motorycznej (szczególnie manualnej z zachowaniem porządku od lewej do prawej),
- ćwiczenia spostrzegania wzrokowego oraz analizy i syntezy wzrokowej,

- ćwiczenia naśladowcze (przede wszystkim ruchy warg, języka, szczęki),
- ćwiczenia pamięci sekwencyjnej i symultanicznej oraz ćwiczenia pojemności pamięci,
- ćwiczenia uwagi,
- ćwiczenia myślenia (klasyfikowanie, szeregowanie, myślenie przyczynowo - skutkowe, myślenie indukcyjne, myślenie, symboliczne).

KSZTAŁTOWANIE SPRAWNOŚCI SYSTEMOWEJ

- poznawanie samogłosek prymarnych, sekundarnych, według procedury: powtarzanie, rozumienie, nazywanie,
- budowanie umysłowej reprezentacji fonemów dzięki ich wizualizacji (napisy, odpowiednio dobrane ruchy dłoni przypominające dziecku miejsce lub sposób realizacji głoski),
- wprowadzanie sukcesywnie sylab zgodnie z minimalnym konsonantyzmem,
- rozpoznawanie i odczytywanie sylab w opozycjach według porządku od sylab otwartych do zamkniętych, od zbudowanych z prymarnych spółgłosek do sekundarnych,
- wprowadzanie wyrazów nazywających (nazwy domowników, imiona, przedmioty, wyrazy emocjonalne (wykrzykniki), czasowniki oznaczające najważniejsze czynności wykonywane przez dziecko),
- globalne rozpoznawanie wyrazów i przyporządkowywanie ich desygnatom,
- budowanie zdań (wypowiedzenia dwuwyrazowe).

System fonologiczny kształtowano w trakcie nauki powtarzania, wskazywania i samodzielnego odczytywania sylab.

System semantyczny poznawało dziecko w trakcie powtarzania, wskazywania i czytania wyrazów oraz nazywania osób i przedmiotów.

System syntaktyczny przyswajano w trakcie samodzielnego budowania tekstów dwuwyrazowych i ich czytania.

Podobnie jak w nauczaniu dzieci niesłyszących istotne dla terapeuty było: co dziecko czyta, a nie jak czyta. Dlatego zwracano uwagę na gest i zrozumienie wyrazów, a nie na doskonałości artykulacyjne.

Podczas wszystkich prowadzonych spotkań stosowano konwencję zabawy. Zajęcia nie miały więc ścisłej struktury.

Diagnoza operacyjna

Prowadzona w trakcie sesji obserwacja chłopca była podstawą do sporządzenia diagnozy operacyjnej.

Zaistniała relację terapeuta – dziecko można określić jako niemal symbiotyczną .

Reprezentacja obiektu (terapeuty) składała się z poszczególnych części (głównie twarzy i rąk). Alek często adresował prośby nie tyle do osoby nauczyciela, ile raczej do jego rąk – narzędzia wykonawczego, jak gdyby nie terapeuta był odpowiedzialny za gratyfikację jego potrzeby, lecz jego ręce. Siłą napędową chłopca był dotyk rąk terapeuty lub jego bliska obecność (chłopiec bez tych czynników wspomagających przerywał działanie i występowała reakcja izolacji – dziecko skulone ze spuszczoną głową).

Początkowo ignorował moją twarz, ale z czasem stała się ona oznaką gratyfikacji jego działania. Był to już ogromny sukces w początkowym etapie terapii. W pierwszym okresie rozwoju wzajemnych relacji kluczowe znaczenie miał rozwój poczucia kontroli chłopca nad terapeutą (dziecko mówi – nauczyciel zapisuje), co spowodowało wielkie zdziwienie i zadowolenie chłopca. Wywołało to zmianę w zachowaniu Alka, który zaczął sterować wypowiedziami wymagając reakcji zapisu tego co on mówi (specjalnie wypowiadał różnorodne sylaby).

Mimo, że chłopiec potrafił wyartykułować poszczególne sylaby (minimalny konsonantyzm) często przy próbach naśladowczych wypowiedzi pojedynczych słów pojawiały się kłopoty z automatyzacją ułożenia narządów artykulacyjnych.

Przekaz słowny nabierał znaczenia dla chłopca tylko wówczas, gdy był kojarzony bezpośrednio z obrazem lub ruchem, dlatego akt komunikacyjny uzupełniano rysunkami postaci biorących w niej udział z zachowaniem ich cech charakterystycznych, a także twarzy z uwzględnieniem przeżywanych emocji, a przede wszystkim rysunki ust wykonywane tak by dziecko wiązało obrazy warg z wydawanym przez siebie dźwiękiem.

Rozwój struktury wypowiedzi tekstowej (czytanie globalne etykiet) przebiegał od fazy nominacji poprzez stadium konstrukcji dwuwyrzowych połączonych łącznikiem „i” (zdania oznajmujące typu MAMA I ALEK) do wypowiedzi zdaniowych zawierających podmiot i orzeczenie typu: ALEK JE. ALEK PIJE itp.

„Zalewanie mową”, które stosowano podczas sesji było komentowaniem działań chłopca, jak również wygłaszaniem jasnych i kategorycznych poleceń na co chłopiec nie pozostawał obojętny, gdyż często sam wokalizował w trakcie działania.

Efekt terapii

W ciągu siedmiu miesięcy systematycznej pracy z Alkiem uzyskano następujące efekty:

- samodzielne czytanie samogłosek z prawidłowo identyfikowanym gestem ułatwiającym sposób i miejscem artykulacji,

- minimalny konsonantyzm artykulacyjny – wywołano wszystkie głoski z tego zakresu ,
- czytanie i poprawna identyfikacja sylab otwartych PA, TA, MA, BA, LA, WA, SA.,
- osiągnięcie sprawności językowej pozwalającej na naśladowanie (powtarzanie) sylab otwartych, zamkniętych i takich, w których spółgłoska jest obudowana samogłoskami,
- poprawną artykulację wyrazów i identyfikację etykiet AL. (w znaczeniu ALEK), , MAMA, TATA , BABA (babcia),
- poprawną identyfikację etykiet na podstawie wymowy nauczyciela (wyrazy jedno i dwusylabowe),
- umiejętność ułożenia zdania jako podpisu pod zdjęciem typu: MAMA I ALEK. TATA I ALEK.,
- wprowadzono tekstowe określenia czynności (etykiety ALEK JE, ALEK PIJE itp.),

Podsumowanie

Do 10 r.ż. nie ingerowano w rozwój psychojęzykowy chłopca, oczekując samoistnej, nagłej eksplozji wokalne dziecka. Następnie, aby nadrobić bezpowrotnie stracony czas wprowadzono sposoby komunikacji alternatywnej (piktogramy, gesty) bazując na niezwykle dobrze rozwiniętej pamięci wzrokowej.

Pamięć obrazowa nie pozwala jednak na tworzenie uogólnień. Do tego konieczny jest język.

Rozpoczęta terapia logopedyczna tak późno nie skłania do tego, aby liczyć na pełne opanowanie języka. Ale osiągnięty rezultat terapii jest dowodem na to, że podejście nieinwazyjne wobec rozwoju dziecka autystycznego jest całkiem błędne.

Bibliografia:

Cieszyńska J., 2000, Od słowa przeczytanego do wypowiedzianego. Droga nabywania systemu językowego przez dzieci niesłyszące w wieku poniemowlęcym i przedszkolnym, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
 Młynarska M., Smrekta T., 2000, Psychostymulacyjna metoda kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.